

Втоми більше, страху — менше!

Зосередження на справі — найкращий антистрес

Одним з трендів грудня 2025 року стали антипідсумки — користувачі соцмереж (тобто кожен перший) зізнавалися в тому, що «не змогли», «не закінчили», «не навчилися». Науковці, викладачі, вчителі, підприємці щиро зазначали, що події відбуваються швидше, ніж психіка встигає їх осмислити. Втрати (людей, населених пунктів, сенсів чи надії) накладаються одна на одну, і непрожитий, невідрефлексований досвід забирає енергію, створює сприйняття нового, протриває тривогого.

Це фіксують і соціологи. Наприклад, українська компанія Gradus Research, яка проводить швидкі опитування через мобільний додаток, у грудні 2025 року провела дослідження про те, що українці відчувають на четвертому році війни і як дають собі раду (<https://lnk.ua/1V9Y35YVg>). Цільова аудиторія: чоловіки й жінки віком 18–60 років, які проживають у містах України з населенням понад 50 тисяч (за винятком тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій).

Згідно з результатами опитування, 52 % респондентів зазначили, що останнім часом частіше відчувають втому — це найвищий показник серед усіх емоційних станів. У порівнянні з даними дворічної давнини рівень втоми зріс. Далі йдуть напруженість (43 %), роздратування та розчарування (35 % та 34 %). Проте, на п'ятому місці — надія, яку відзначили 33 % опитаних.

Оцінюючи якість власного життя, 72 % українців назвали її низькою. Основними чинниками цього стали безпекова ситуація та переживання за життя і здоров'я близьких, на них вказали 63 % респондентів. Ще 59 % відзначили фінансові труднощі, а 56 % — постійне занепокоєння за власну безпеку.

На тлі зростання втоми зберігається стабільно висока потреба у психологічній підтримці. Лише протягом останнього півріччя потребу в такій допомозі відчував 41 % респондентів. Водночас лише 7 % опитаних зверталися до фахівців, ще 24 % розмірковують над такою можливістю.

Тримати стрес під контролем людям допомагає спілкування з

друзями та родиною, а також — музика, фільми, серіали тощо. Цікаво, що за два роки помітно зростає частка тих, хто навчився стабілізувати свій емоційний стан за допомогою улюбленої справи (а що може бути краще для вченого, ніж можливість виконувати важливі для захисту країни дослідження, а для викладача — спілкуватися зі студентами).

Можливо, саме таким зосередженням на справі пояснюється зниження (хоч і незначне, але все ж) рівня тривожності, напруги та проблем зі сном. Утім, для об'єктивності варто сказати, що зростає й кількість людей з комплексними симптомами (зокрема відсутністю мотивації та зниженням продуктивності), що вказують на довготривале перебування в стресі.

Водночас, як показало дослідження, рівень страху у людей зменшився. У грудні страх відчували 27 %, це на кілька відсотків нижче, ніж у січні 2024 року.

Є й інші хороші новини. Як показало одне з досліджень Gradus Research у 2025 році, велика війна змінила ставлення суспільства до

бізнесу. Люди довіряють малому бізнесу (30 % респондентів), середньому бізнесу (23 %) нарівні з волонтерськими організаціями (25 %). Вище — тільки Збройні Сили України. Причина довіри — у залученості бізнесу до допомоги Силам оборони України. Люди бачать, що підприємці «включилися» у війну, допомагають і купувати, і виробляти необхідну техніку.

За рік мережа виробництв оборонно-промислового комплексу розширилася до 900 підприємств (на початку року їх було 800). Запити цих підприємств на нові технічні рішення і матеріали виконують понад дві тисячі команд. У цій інноваційній екосистемі є й невеличкі наукові установи, і університети. Ми впевнені, що таке зосередження на справі — справді найкращий антистрес. І, якщо всі робитимуть максимум того, що можуть, то антипідсумки минулого року складуться у список дій (а значить, і список перемог) у році, що розпочався.

Світлана ГАЛАТА

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ

Українознавство у фокусі війни

Сьогодні в Україні склалася система організації наукових досліджень, яка орієнтована в цілому на закордон. Орієнтуючись на Європу, ми часто не помічаємо, як починаємо грати проти себе.

Університети vs ринок праці

Надзвичайно важливою проблемою залишається якість освіти, і тут освітяни не можуть обійтися без тісної співпраці із виробництвом, з різними галузями економіки, максимально-го залучення підприємців до створення програм навчання і практичних проєктів.

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ: від навігації до перемог

Щоб у конкурсах Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» брало участь більше українських учених та інноваторів, з жовтня 2023 року підтримку їм надає «Офіс Горизонт Європа в Україні», що працює на базі НФДУ.

Від черкаської школи до Ватикану

Ідея наукової роботи у Ватикані виникла під час знайомства з археографічною базою з історії Голодомору 1932–1933 років, з листами італійських, німецьких дипломатів, матеріалами іноземної преси.

Війна. Вистояти і перемогти

Продовжуємо хроніку українського спротиву, яку «Світ» веде з 24 лютого 2022 року

25 листопада. Енергетика знову під прицілом

росія здійснила масштабну комбіновану атаку на Україну, застосувавши 500 дронів-камікадзе і 22 ракети. Били по об'єктах енергосистеми в Києві та ще п'яти областях, що спричинило перебої зі світлом. Столиця зазнала двох хвиль ударів — вночі та вранці. Пошкоджено житлові багатоповерхівки у Дніпровському і Печерському районах, об'єкти цивільної та енергетичної інфраструктури, семеро людей загинули, 20 — постраждали. У Білій Церкві ракети також зруйнували житловий будинок, загинули двоє людей. Одеса частково знеструмлена через удари по енергетичних об'єктах.

Заява МАГАТЕ. Голова Міжнародного агентства з атомної енергії Рафаель Гроссі заявив, що Запорізька атомна електростанція потребуватиме особливого статусу та угоди про співпрацю між росією й Україною, якщо буде досягнуто миру. Він зазначив, що ні Україна, ні РФ не може використовувати ЗАЕС, коли по той бік річки є інша країна, «яка чинить опір цьому і може вжити заходів проти цього».

26 листопада. Справедливий мир вимагає гарантій

Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн під час виступу в Європарламенті окреслила п'ять пріоритетів ЄС для мирного плану, наголосивши, що справедливий мир вимагає гарантій безпеки без обмежень для ЗСУ, непорушності кордонів, повернення викрадених дітей, інтеграції України в ЄС та використання заморожених російських активів для її фінансування. Вона наголосила, що безпека України — це європейська безпека, і ЄС готовий фінансово підтримувати Україну, а також працювати з США над реалізацією цих принципів.

Де втрачаємо? російська армія окупувала село Високе в Запорізькій області та Промінь у Донецькій області. Також, як повідомляють аналітики DeepState, ворог просунувся поблизу Мирнограда, Затишся, Марфополя та у Покровську.

27 листопада. «Підписка на військо»

В Україні офіційно запустили систему регулярної підтримки Збройних Сил під назвою «Підписка на військо». Громадяни тепер можуть оформити щомісячні автоматичні внески на підтримку ЗСУ через зручний онлайн-сервіс, інтегрований з банківськими додатками. Ініціативу підтримали ПриватБанк, Монобанк, ДТЕК і волонтерські організації. Користувачі можуть обирати регулярні внески від 100 до 10 тисяч гривень на місяць, а кошти спрямовуватимуться на закупівлю дронів, тепловізорів, засобів зв'язку та іншого критично необхідного обладнання.

Генштаб повідомляє. Станом на 22:00 27 листопада відбулося 231 боєзіткнення. Найбільша кількість зафіксована на Покровському, Лиманському та Костянтинівському напрямках. Сили оборони

продовжують стримувати росіян у Покровську від подальшого просування. Тривають бої по всій лінії залізничної колії. Загальні втрати окупантів з початку повномасштабного вторгнення наближаються до 1,17 мільйона осіб.

28 листопада. Єрмака звільнено після обшуків НАБУ

Президент Володимир Зеленський підписав указ про звільнення Андрія Єрмака з посади голови Офісу Президента. Відповідний документ розміщено на сайті Глави держави. Як передає *LB.ua*, Єрмак написав заяву на відставку після того, як уранці 28 листопада Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура провели в нього обшуки у справі про можливі зловживання. Джерела в правоохоронних органах вказують на підозри в корупційних діях, пов'язаних із закупівлями під час війни.

Енергетичний колапс: відключення цілодобово. 28 листопада в усіх без винятку регіонах України застосовувалися заходи обмеження споживання електроенергії обсягом від 0,5 до 2,5 черг протягом цілої доби, повідомляє Укренерго. Причина — масові пошкодження енергетичних об'єктів після серії російських ракетно-дронових атак попередніх днів.

29 листопада. Найбільша атака року: 36 ракет і 600 дронів

Уночі й вранці 29 листопада росія завдала одного з наймасштабніших ударів за весь 2025 рік, застосувавши 36 ракет різних типів та майже 600 ударних безпілотників. Головною ціллю стала енергетична інфраструктура та цивільні об'єкти Києва й Київської області. Як повідомив президент Володимир Зеленський у вечірньому зверненні, у Києві — десятки поранених і троє загблих цивільних. Руйнування зафіксовані в семи районах столиці, пошкоджено десятки житлових будинків.

Понад 500 тисяч киян залишилися без світла. Унаслідок масованої атаки знеструмлені понад 500 тисяч споживачів у Києві, понад 100 тисяч — у Київській області та майже 8 тисяч на Харківщині, як повідомляє Міненерго. У деяких районах столиці електропостачан-

ня не відновлювалося понад 12 годин.

30 листопада. День радіотехнічних військ ПС ЗСУ

Цього дня професійне свято відзначають радіотехнічні війська Повітряних Сил ЗСУ. Вони є основним джерелом інформації про повітряну обстановку і призначені для ведення радіотехнічної розвідки повітряних об'єктів та оповіщення військ. В умовах повномасштабної війни їхня робота стала життєво необхідною для захисту мирного населення від щоденних російських атак.

Смертельний удар по Вишгороду. У ніч на 30 листопада росія завдала чергового ракетного удару по житловому та промисловому сектору Вишгорода Київської області. Унаслідок ворожої атаки загинула одна людина, 11 постраждали, серед них дитина, повідомляє ДСНС України. Це вже другий день поспіль, коли Київщина зазнає масованих ударів.

1 грудня. Всесвітній день боротьби зі СНІДом

Україна, як і весь світ, відзначає Всесвітній день боротьби зі СНІДом. У воєнний час питання доступу до антиретровірусної терапії для ВІЛ-інфікованих стало особливо гострим, адже частина медичних закладів зруйнована, а багато пацієнтів змушені були виїхати з окупованих територій без можливості взяти необхідні ліки. За даними МОЗ, понад 15 тисяч людей з ВІЛ перебувають на тимчасово окупованих територіях, де доступ до лікування повністю відсутній.

ЗСУ зірвали спробу окупантів підняти прапор у Вовчанську. російські війська під покровом щільного туману намагалися встановити триколон на одній з будівель у Вовчанську Харківської області та зняти пропагандистське відео, але українські захисники за допомогою дрона виявили та знищили групу окупантів. Про це повідомляє 16 армійський корпус ЗС України.

2 грудня. Покровськ: кожне четверте боєзіткнення

За повідомленням Генштабу, станом на кінець доби відбулося 191 бойове зіткнення. Кожне четверте з них — на Покровському напрямку, де захисники зупинили 72 штурмові дії окупаційної армії. Противник продовжує масовані атаки, прагнучи за будь-яку ціну просунутися до міста. російські війська використовують значні сили піхоти та бронетехніки, але зазнають великих втрат і не досягають успіху.

Ще одна жертва. У лікарні від численних травм і опіків померла жінка, поранена внаслідок ракетного удару по Тернополі наприкінці листопада. Отже, кількість загблих внаслідок тієї ворожої атаки зросла до 36 осіб.

3 грудня. Міжнародний день людей з інвалідністю

Міжнародний день людей з інвалідністю, що відзначається 3 грудня, був встановлений Генеральною

Асамблеєю ООН у 1992 році. В Україні, де триває війна, кількість людей з інвалідністю стрімко зростає — лише за час повномасштабного вторгнення десятки тисяч військових та цивільних дістали травми, які змінили їхнє життя. Мета цього дня — привернення уваги до проблем таких людей, захист їхніх прав та сприяння інтеграції в суспільне життя.

Вісті з фронту. Генеральний штаб ЗСУ повідомляє, що минулої доби на фронті зафіксовано 201 боєзіткнення, 52 з них — на Покровському напрямку. Противник застосував 1 ракетний удар, 52 авіаудари та 3787 обстрілів, використавши 153 керовані авіабомби та 4406 дронів-камікадзе. За даними аналітиків DeepState, ворог окупував села Балаган, Солодке та Затишся, а також просунувся в районі Покровська, поблизу Новоекономічного та Гуляйполя.

4 грудня. Нові правила бронювання від мобілізації

З 4 грудня 2025 року набирає чинності закон щодо організації трудових відносин в умовах воєнного стану, який суттєво змінює правила бронювання. Документ дозволяє критично важливим для економіки та ЗСУ установам бронювати військовозобов'язаних працівників, навіть якщо вони порушили правила військового обліку. Це рішення має на меті забезпечити безперервну роботу підприємств оборонної промисловості, енергетики, транспорту та інших стратегічно важливих галузей.

«Зимова підтримка». У рамках програми соціальної допомоги «Зимова підтримка» кожен українець може отримати 1000 гривень допомоги, а громадяни, які постраждали від війни або опинилися у складних життєвих обставинах, мають право на розширену виплату 6500 гривень. Подати заявку на допомогу у сумі 6500 гривень можна до 17 грудня, а на 1000 гривень — до 24 грудня.

5 грудня. Дев'ятий удар по рязанському НПЗ

Вночі невідомі дрони атакували рязанський нафтопереробний завод у росії. Це вже дев'ятий удар по цьому об'єкту з початку 2025 року,

передає *ТСН*. Завод є одним із ключових постачальників паливно-мастильних матеріалів для російської армії.

На Дніпропетровщині загинула 12-річна дитина. У ніч проти 5 грудня російські війська поцілили безпілотниками по Васильківській громаді на Синельниківщині Дніпропетровської області. Як повідомляє *Суспільне*, загинув 12-річний хлопчик. Поранені його батьки — жінка 37 років та 39-річний чоловік. Дрон влучив у будинок, де проживала сім'я, оселя майже повністю зруйнована. Це черговий випадок цілеспрямованих російських ударів по житловому сектору, що призводять до загибелі цивільних, зокрема дітей.

6 грудня. День ЗСУ і святого Миколая

Україна відзначає одразу два важливі свята — День Збройних Сил України й День святого Миколая. Як зазначив Президент Володимир Зеленський у привітанні, українські військові щодня доводять свою мужність і професіоналізм на полі бою. Водночас для мільйонів українських дітей 6 грудня — це святий Миколай, чудотворець, який приносить подарунки. У багатьох містах волонтери організували заходи, де діти з прифронтових територій отримали подарунки від святого Миколая.

Чергова атака на Україну. У ніч проти 6 грудня росія знов атакувала мирні українські міста. Обстріл Фастова змінив маршрути пасажирських поїздів, у Чернігові впав ворожий безпілотною, Дніпро накрив чорний дим після вибухів, на Київщині є поранені серед мирних жителів, повідомляє *ТСН*.

7 грудня. Удар по Кременчуку: місто без тепла, світла і води

Цієї ночі російські дрони й ракети били по Кременчуку Полтавської області. Уражено об'єкти енергетичної та комунальної інфраструктури, місто опинилося без електро-, водо- і теплопостачання, повідомляє *ТСН*. Удар по Кременчуку — частина російської стратегії залишити українські міста без життєзабезпечення напередодні найхолоднішого періоду зими.

ППО не впоралася... Жителі російських міст енгельс і саратов повідомляли про потужні вибухи вночі проти 7 грудня. За даними місцевих телеграм-каналів, вибухи лунали в районі військового аеродрому в енгельсі, де базуються стратегічні бомбардувальники. російська ППО виявилася неспроможною перехопити всі цілі. Це вже не перший удар по стратегічних об'єктах глибоко в тилу росії, що свідчить про дедалі більші можливості українських далекобійних засобів ураження.

8 грудня. Європа проти мирного плану США

Низка європейських країн виступила проти мирного плану адміністрації Дональда Трампа для врегулювання війни в Україні, повідомляє *Reuters*. Європейські лі-

дери стурбовані тим, що американська ініціатива може передбачати поступки на користь росії за рахунок українських територій та інтересів. Франція, Німеччина та країни Балтії наполягають, що будь-який мирний план має базуватися на повазі до територіальної цілісності України та міжнародного права.

У Києві — шестеро загинуло. Унаслідок ракетного удару по столиці загинуло шестеро людей, десятки поранених. Ракети влучили в житлові квартали Києва, пошкоджено десятки будинків. Це один із найкривавіших ударів по столиці за останні місяці. Рятувальники цілу ніч працювали на місцях влучань, розбираючи завали та шукаючи постраждалих.

9 грудня. Чи можливі вибори?

Європейська комісія продовжує вважати, що вибори в Україні можливо буде провести тільки після того, як для цього створяться відповідні умови — речниця Єврокомісії Анітта Гіппер. Як відомо, президент США Дональд Трамп вважає, що настав «важливий час» для того, щоб Україна провела президентські вибори попри війну з росією. До речі, президент Зеленський, котрий перебуває цього дня з візитом у Римі, в коментарі *La Repubblica* заявив, що до виборів завжди готовий.

Атака на ринок у Чорноморську. російська армія завдала удару по продовольчому ринку в Чорноморську Одеської області. Є загиблі та поранені серед цивільного населення, як повідомляє *Главком* з посиланням на місцеву владу. Атака сталася в годину пік, коли на ринку було багато людей. Пошкоджено торговельні павільйони, знищено товари, вибиті вікна в навколишніх будинках.

10 грудня. Будемо з грошима

Євросоюз дуже близький до вирішення питання фінансування України у 2026 та 2027 роках, а рішення буде ухвалено на саміті лідерів ЄС 18 грудня, який може тривати до досягнення остаточної домовленості. Цю багаторядливу новину, за інформацією *Укрінформ*, повідомив президент Євроради Антоніу Кошта.

«Так, але...». Експерти закордонних справ Володимир Огризко вважає, що Україні не слід відкидати мирні ініціативи президента Дональда Трампа, але водночас треба відстоювати власні ключові умови, діючи за принципом «так, але» — *Radio NV*.

11 грудня. Зеленський розповів про мирний план

Президент Володимир Зеленський під час брифінгу з журналістами 11 грудня вперше детально розкрив зміст чорнового варіанту мирного плану, який обговорюється з США, Європою та росією. Серед ключових пунктів: чисельність ЗСУ у мирний час залишиться на рівні 800 тисяч військових; у разі нового нападу росії автоматично відновлюються всі глобальні санкції; Україна має стати членом ЄС у визначений термін; для відновлення економіки планується створення фондів на суму до 800 мільярдів доларів. Зеленський підкреслив, що це попередній драфт політичного документа, над яким ще тривають консультації.

До вступу в ЄС — готові. Попри все. У Львові відбулося нефор-

мальне засідання Ради ЄС, після якого єврокомісарка Марта Кос та віцепрем'єр з євроінтеграції України Тарас Качка заявили: сторони узгодили план реформ України, що має підтвердити її готовність до вступу в Європейський Союз. Як повідомляє *Європейська правда*, уряд та Єврокомісія підготували перелік пріоритетних реформ зокрема для того, щоб прибрати проблеми, викликані недавніми скандалами в Україні.

12 грудня. Селфі в Куп'янську

Президент Володимир Зеленський привітав військових з Днем Сухопутних військ. Своє звернення він записав на в'їзді до міста Куп'янськ.

Нагадаємо, що напередодні російські пабліки поширили повідомлення про захоплення Куп'янська, а путін хизувався видатними успіхами на фронті.

Знищили на зльоті. Воїни спецпідрозділу Головного управління розвідки Міноборони України «Примари» знищили у тимчасово окупованому Криму російський транспортний літак Ан-26, дві радіолокаційні системи РЛС 55Ж6М «небо-М» та РЛС 64Н6Е. Про це повідомило ГУР.

«Загарбники готувались до зльоту на багатоцільовому військово-транспортному літаку Ан-26 і навіть запустили двигуни, проте здійснити незаконний політ екіпажу заборонили майстри спецпідрозділу ГУР МО України «Примари» — вдарили філігранно у лівий турбогвинтовий», — ідеться у повідомленні.

13 грудня. Зміцнити енергетику України

Координаційна група з питань енергетики України G7+ висловила готовність сприяти зміцненню захисту енергетики України від повітряних і ракетних ударів. Про це ідеться у заяві співголів групи.

Держави-члени також пообіцяли постачати Україні необхідне енергетичне обладнання та забезпечити достатнє постачання природного газу та електроенергії у зимовий період.

Удар по Одещині. Ворог атакував Одесу й область: пошкоджено об'єкти цивільного призначення, енергетичної та промислової інфраструктури, морський порт. Виникла пожежа в зерносховищах, складських приміщеннях з текстильною продукцією, знеструмлено кілька залізничних дільниць до порту «Південний». У багатьох районах міста відсутнє світло, вода й опалення. В Одесі розгорнули 428

пунктів незламності, вони працюють цілодобово.

14 грудня. Стояти проти лиходіїв

Конгресмен США від Республіканської партії Дон Бейкон заявив, що вимога до України «здати» росії свої території, яку озвучують американські перемовники від імені Дональда Трампа, — це «крок Чемберлена». Про це він написав на своїй фейсбук-сторінці. «Чемберлен зробив те саме з Чехословаччиною, з Гітлером. Його репутація назавжди буде заплямована через це», — зазначив політик. І додав: «70 % американців підтримують Україну. Ми повинні стояти за свободу та проти лиходіїв».

Летючі українські санкції. У тимчасово окупованому Криму оператори дронів Сил спеціальних операцій Збройних Сил України завдали ударів по нафтобазі у Батумі та уразили поблизу Янтарного потяг, який віз паливно-мастильні матеріали для збройних сил рф.

Також група безпілотників атакувала низку нафтових об'єктів у різних регіонах росії. У російських пабліках жителі Урюпінська розповіли про вибухи та пожежу на нафтобазі «альфаОйл».

15 грудня. Молодець, Крихітко!

У порту новоросійська підводні дрони Sub Sea Baby Служби безпеки України вперше в історії підірвали російський підводний човен класу «варшавянка». Унаслідок вибуху субмарина зазнала критичних пошкоджень. «На борту підводного човна розміщувалися чотири пускові установки крилатих ракет «калібр», які ворог використовує для ударів по території України», — зазначили в СБУ.

Вартість підводного човна класу «варшавянка» становить близько 400 млн доларів США.

Дістали до астрахані. Сили оборони України уразили астраханський газопереробний завод у російській федерації, на його території виникла пожежа. Про це повідомив Генштаб.

Астраханський ГПЗ — одне з ключових підприємств російської нафтогазової галузі. Завод, зокрема, щороку виробляє до 3,5 мільйона тонн сірки. Її використовують підприємства військово-промислового комплексу рф для виготовлення вибухівки.

16 грудня. Їхали до Вовчанських Хуторів, втрапили до пекла

Сили оборони відбили спроби російських загарбників прорватися на мото-і квадроциклах до Вовчанських Хуторів на Харківщині. Про це повідомила пресслужба 16 армійського корпусу ЗСУ України.

Перша спроба відбулася 15 грудня — вороги намагалися дістатися до українських позицій на квадроциклах, але були виявлені й знищені. Вночі 16 грудня росіяни спробували прорватися повторно — цього разу на мотоциклах. Подолавши 100 метрів, російські мотоциклісти заплуталися в інженерно-загороджувальних перешкодах, після чого були знищені скидами й артилерією.

Сигнал з Гааги. У Нідерландах підписано Конвенцію про створення Міжнародної комісії з розгляду заяв щодо шкоди, завданої агресією росії проти України. «Сьогодні все стосується справедливості, бо без неї не може бути справедливо-го і міцного миру. Але справедли-

вість не настає автоматично. Нам потрібно закласти основу та підготуватися якомога ретельніше», — наголосив глава уряду Нідерландів Дік Схооф.

Одним з інструментів глобального механізму репарацій стане створення компенсаційного фонду, з якого буде виплачуватися відшкодування.

Оборона України. Відбулося 32-ге засідання Контактної групи з питань оборони України у форматі «Рамштайн». Партнери зобов'язалися надати нашій країні підтримку обсягом щонайменше 19,5 млрд євро, зокрема на посилення ППО.

Німеччина заявила про передавання Україні двох зенітних ракетних комплексів Patriot і ще одного комплексу Iris-T.

17 грудня. ЄС відмовляється від російського газу

Європарламент, як ідеться на його сайті, схвалив план відмови від імпорту російського газу до кінця 2027 року. Згідно з планом, російський скраплений природний газ (СПГ) буде заборонено в ЄС на початку 2026 року після того, як закон набуде чинності. Натомість імпорт трубопровідного газу буде поступово припинено до 30 вересня 2027 року.

Новий закон також встановлює штрафи, які держави-члени застосовуватимуть до операторів за порушення.

Горять російські НПЗ. Сили оборони України продовжують завдавати ударів по стратегічних об'єктах ВПК та нафтопереробної галузі росії.

Зокрема, уражено нафтопереробний завод «славянський» у місті слов'янськ-на-кубані в краснодарському краї рф. За даними Генштабу, слов'янський НПЗ переробляє сиру нафту і конденсат обсягом близько 5,2 мільйона тонн на рік та задіяний у забезпеченні збройних сил російських окупантів.

Також підтверджено влучання по території нафтобази «ніколаевская» в ростовській області. За попередніми даними, пошкоджено резервуар та річковий плавзасіб «капітан гіберт».

18 грудня. Курс на НАТО, крапка

Президент Володимир Зеленський не вважає за потрібне вносити зміни до Конституції й вилучати з неї курс України на членство в НАТО.

Про це Глава держави заявив на пресконференції у Брюсселі. Відпо-

відаючи на запитання журналіста, Зеленський сказав: «Я не вважаю, що нам треба змінювати Конституцію нашої держави. Це наша Конституція. Ми хотіли мати гарантії безпеки, і ми на них заслуговуємо».

Раніше президент США Дональд Трамп заявив, що Сполучені Штати готові надати Україні гарантії безпеки разом з іншими країнами, але не у формі приєднання країни до Північноатлантичного альянсу.

Перехопити ворожі дрони. Міноборони передає до війська в середньому 950 дронів-перехоплювачів на добу. Про це повідомив міністр оборони Денис Шмигаль на своїй сторінці у телеграмі. За його словами, ці засоби допоможуть посилити захист від дронowego терору, зберігаючи ресурс для перехоплення крилатих і балістичних ракет.

Наші демілітаризували «Бельбек». Далекобійні безпілотники Центру спецоперацій «Альфа» Служби безпеки України успішно відпрацювали по військовому аеродрому «Бельбек» у тимчасово окупованому Криму. Про це повідомила Служба безпеки України. Були уражені: два комплекси дальнього радіолокаційного виявлення «небо-СВУ», зенітно-ракетний комплекс «панцир-С2», літак МіГ-31 із повним боєкомплектom.

19 грудня. «Служба божа» уразила російський танкер

Служба безпеки України провела безпрецедентну спецоперацію на відстані у понад 2 тис. км від території нашої держави й уразила танкер «Гіньового флоту» рф у нейтральних водах Середземного моря. Про це *Укрінформ* повідомило джерело в СБУ.

У момент спецоперації російський корабель QENDIL не перевозив вантажів. Відповідно, атака не становила жодної загрози для екологічної ситуації в регіоні.

90 мільярдів євро від ЄС. Лідери ЄС погодили рішення надати Україні підтримку в розмірі 90 мільярдів євро на 2026–2027 роки. Рішення було ухвалено одностайно. «Цих коштів достатньо для покриття військових і бюджетних потреб України на найближчі два роки», — повідомив канцлер ФРН Фрідріх Мерц.

«Бавовна» від СБУ. Далекобійні дрони Центру спецоперацій «Альфа» СБУ уразили вже третю за останні тижні нафтовидобувну платформу росіян на шельфі Каспійського моря, яка належить компанії «лукойл», розповів *Укрінформ* з посиланням на СБУ.

20 грудня. Каспій — скловатою

За повідомленням Генштабу, Сили оборони успішно уразили військовий корабель рф проекту «охотник». Він здійснював патрулювання у Каспійському морі неподалік нафтогазової видобувної платформи. Також у Каспійському морі уражена бурова платформа на нафтогазовому родовищі імені Філановського.

Пристрілялися. Далекобійні дрони Центру спецоперацій «Альфа» Служби безпеки України уразили два літаки Су-27 на російському військовому аеродромі «Бельбек» у тимчасово окупованому Криму. Про це СБУ повідомила у телеграмі. Один з літаків стояв на руліжній доріжці з повним боєкомплектom і був готовий до бойового вильоту. Літак знищений.

За повідомленнями Генерального штабу ЗСУ та інформажентств (Продовження в наступному номері)

Українознавство у фокусі війни: як гуманітарна наука переосмислює себе

Професор Науково-дослідного інституту українознавства КНУ імені Тараса Шевченка Роман ДОДОНОВ — про те, як війна змінила фокус українських студій, чому Європа знову відкриває для себе Україну, які дослідження нині ведуться в Інституті та чому гуманітарна наука залишається ключем до розуміння національної ідентичності. Попри складнощі, науковці НДІУ продовжують працювати, розвиваючи українознавство як простір осмислення і творення майбутнього.

— **Пане Романе, як ви сьогодні формулюєте місію Науково-дослідного інституту українознавства?**

— НДІ українознавства створено для «проведення науково-дослідних розробок, фундаментальних і прикладних досліджень з проблем українознавства; наукового забезпечення українознавчого складника в системі освіти і виховання України, підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії; поширення наукової та науково-популярної інформації про Україну та українство у світі». Ця місія зафіксована в Положенні інституту. Власне, так воно і є. Додам, що українознавство спеціалізується на міждисциплінарних дослідженнях, що виходять за межі традиційного предметного поля історії, мовознавства, соціальної філософії чи соціології. Власне кажучи, саме з такою метою Інститут і було створено на філологічному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка в далекому вже 1992 році. Тобто він фактично є однолітком української незалежності.

— **А яке місце українознавство посідає в сучасному науковому просторі України? Чи можна сказати, що у зв'язку зі складними подіями в нашій країні воно переживає новий етап розвитку?**

— Наприкінці 2021 року Український інститут МЗС України провів дослідження про стан українських і кримськотатарських студій за кордоном. З'ясувалося, що більшість таких центрів або походять від старих советологічних інституцій часів Холодної війни, або діють при університетах у вигляді кафедр і лабораторій. Попри короткий підйом після розпаду СРСР, галузь поступово занепадала через зниження інтересу до гуманітарних наук і складнощі з працевлаштуванням у цій сфері.

Ситуація докорінно змінилася після 24 лютого 2022 року, коли мільйони українських біженців хлинули в Європу, а героїчний спротив України російській навалі викликав на Заході захоплення й повагу до нашої держави. В Європі відродився інтерес до науковців, а в суспільстві виникла навіть мода на все українське. І хоч порівняно з 2022–2023 роками спостерігається помітний спад у цьому напрямку, все-таки можна впевнено надати позитивну відповідь на ваше запитання: так, у зв'язку з війною українознавчі студії переживають новий етап розвитку.

— **Можливо, й у НДІУ проводилися дослідження цього феномену, суспільного підйому?**

— Так, науковці досліджували змістовну специфіку цього етапу в ме-

Роман ДОДОНОВ

жах внутрішньоуніверситетського проекту КНУ «Актуальність та перспективність напрямів досліджень в галузі українознавства шляхом моніторингу основних наукових трендів світових центрів Ukrainian Studies», ініційованого проректоркою з наукової роботи професоркою Ганною Толстаною. Цей грант допоміг зберегти колектив у перехідний період між науковими роботами. Результати моніторингу показали зсув фокусу Ukrainian Studies від тем «Культура-Мова-Історія» до «Війна-Політика-Україна». Тепер українознавство має не лише описову, а й прикладну місію — теоретично обґрунтовувати управлінські рішення у сфері геополітики, економіки, конфліктології та збереження культурної спадщини.

Також у цьому контексті цікавою є стаття Navigating (im)mobility in an urban space: migrant's lived experience in Kyiv/Ukraine before 2022, опублікована у рейтинговому журналі бази даних Scopus (квартиль 1) Comparative Migration Studies. Співавторкою дослідження разом із польськими колегами є старша наукова співробітниця НДІУ Олена Соболева. У статті акцент зроблено на міському вимірі мобільності, зокрема на прикладі Києва, щоб показати, як економічні, політичні, соціальні й культурні чинники впливають на рішення людей про переїзд. На основі польових досліджень у Києві виокремлено чотири типи міграційних стратегій: повернення додому, подальший переїзд у межах країни або за кордон, залишення в місті чи невизначеність у планах. Автори наголошують, що прагнення залишитися в Україні має важливе значення для розуміння нинішніх процесів повернення вимушених мігрантів під час війни.

— **Ви говорили про відродження інтересу Європи до українських гуманітарних студій. У чому саме це полягає?**

— Особисто я поділяю думку, що перспективи українознавства — у міжнародному співробітництві: у підтримуванні наших співвітчизників за кордоном, у розвитку народної дипломатії та формуванні інтернаціональних наукових мікроколективів, здатних вигравати

й освоювати гранти міжнародних фондів.

У науковому плані в Європі з'явилися нові дослідницькі центри. Наприклад, у Німеччині до «старих» українознавчих міст — Мюнхена та Берліна — додалися нові адреси: Франкфурт-на-Одері,

ночас саме дослідження духовних і матеріальних втрат чи наслідків руйнувань могли б стати важливим внеском українознавчих інститутів.

Наші науковці розробили конкурсні теми, присвячені гуманітарним аспектам національної безпеки, культурній деокупації та протидії російській агресії. Серед них — «М'яка сила українства як інструмент гуманітарної політики», «Культурна деокупація постконфліктних територій», «Героїзм у формуванні національної пам'яті» та «Волонтерство як чинник громадянського опору». Ці дослідження спрямовані на зміцнення ідентичності, розвиток дипломатії й збереження історичної пам'яті України.

Загалом попередні наукові дослідження Інституту були тісно пов'язані з темою національної ідентичності. Серед них — роботи про етногенез українського народу, геополітичну суб'єктність України, формування нової політичної нації, мовну політику на деокупованих територіях та роль українознавства у патріотичному вихованні. Усі ці теми спрямовані на осмислення українства як культурного та політичного феномена.

Співробітники інституту на Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій Дню української писемності та мови

Регенсбург, Бохум. У 2024 році в Німеччині відкрито два центри міждисциплінарних українознавчих студій: Denkraum Ukraine при Регенсбурзькому університеті й «Науковий альянс міждисциплінарних українських студій Франкфурт-на-Одері — Берлін (KIU)», заснований Європейським університетом Віадрина. Делегація НДІУ відвідала ці центри, мала нагоду поспілкуватися з німецькими колегами й обговорити подальші наукові проекти. Зокрема, ми в тісному контакті з професором Хьюго Хаусманом з Університету Регенсбурга та з професором Александром Вольлем з Потсдамського університету.

— **Які наукові розвідки проводять нині вчені НДІУ?**

— Визначення тем наукових досліджень — це складний процес, у якому поєднуються ініціативи науковців і державні пріоритети. У час війни основна увага зосереджена на військових і медичних розробках, тоді як гуманітарні напрями залишаються поза увагою. Вод-

У 2025 році конкурс МОН уперше охопив напрями, близькі до українознавства, — зокрема збереження культурної спадщини під час війни, дослідження історичної пам'яті, протидію російським наративам і застосування ІІІ у сфері гуманітарної безпеки. Це відкриває для українських науковців нові можливості реалізувати свій потенціал у сучасних гуманітарних дослідженнях.

— **Чи є серед останніх досліджень або публікацій інституту ті, якими ви особливо пишаєтесь?**

— Усі монографії, рекомендовані до друку вченою радою НДІ українознавства, є якісними науковими дослідженнями, за які мені точно не соромно. Минулий рік був особливо результативний. Побачили світ «Етногенез українського народу» професора Леоніда Залізняка, посібник «Українознавство: гуманітарні виміри» професора Валентина Крисаченка та колективні монографії «Культурні практики населення України під час

війни», «Геополітична суб'єктність України», «Україна: духовно-практичні виміри євроінтеграції». Хочу похизуватися і своєю працею «Підводна спадщина України: британські кораблі на дні Чорного моря», створеною в результаті десятирічних досліджень. Особливою гордістю інституту стала книжка «Чумаки. Студії з історії та історіографії» під керівництвом професора Віталія Андреева — найповніше видання про феномен чумацтва, що об'єднало здобутки кількох поколінь учених. Ця енциклопедична праця стала помітним внеском у розвиток українознавства.

— **Уже майже два роки, як НДІ українознавства є структурним підрозділом КНУ імені Тараса Шевченка. Що змінилося за цей час?**

— Слід визнати, що процес реорганізації НДІУ був досить болісним. Достатньо сказати, що штат наукових співробітників на момент початку реорганізації складав 64 особи, в університет перейшло 32, тепер в інституті працює 21 науковець. Проти рішення Міністерства освіти і науки ліквідувати НДІУ як юридичну особу виступило чимало науковців і діячів культури. Були пікетування, скарги, судові позови. Сьогодні все це в минулому, колектив зайнятий нормальною науковою роботою. Пристрасті згасли, хоча крапка в процесі реорганізації ще не поставлена. Позитивним моментом стала перемога українознавців в основному конкурсі МОН, де з 6 наших заявок 4 дістали підтримку. Ці 4 теми забезпечили мінімальне фінансування колективу. Керівництво університету всіляко підтримує наші ініціативи, тож працюємо задля спільної мети. Ми зі стриманим оптимізмом дивимось у майбутнє: готуємо нові проекти на гранти НФДУ, на білагеральні гранти, на новий конкурс МОН.

— **Що, на вашу думку, найбільше заважає розвитку гуманітарної науки в Україні, і як це можна змінити?**

— Не хочеться завершувати розмову на негативній ноті, але проблем вистачає. Сьогодні в Україні склалася система організації наукових досліджень, яка орієнтована в цілому на закордон. Орієнтуючись на Європу, ми часто не помічаємо, як починаємо грати проти себе. Адже політика наукових фондів побудована так, щоб забезпечити «відтік мізків» з України; принципи відкритої науки спрямовані на добровільне віддавання результатів наукової праці; умови білагеральних проектів передбачають, що всі виграні гроші залишаються в західних університетах. Європа зацікавлена насамперед у технологіях і точних науках, а до гуманітаристики ставиться обережно — у межах власних інтересів. Було б наївним вважати, що європейці готові фінансувати розвиток українського гуманітарного простору. Цим має опікуватися українська держава. Але наразі в неї є важливіші справи. В реальності громадянське суспільство й окремі меценати, волонтери роблять для української культури набагато більше, ніж спеціально створені для цього державні органи. Як тут не пригадати Черчилля з його афоризмом «Якщо ми економимо на культурі, то за що ми воюємо?» Утім, ми не опускаємо рук й працюємо над нашою спільною метою — кожен на своєму місці й доступними йому засобами.

Аліна ВОЛИК.

Фото із сайту НДІУ

Університети vs ринок праці: хто кого перечекає?

20 листопада Національна академія педагогічних наук провела методологічний семінар, присвячений больовій точці української освіти — розриву між тим, чого навчають в університетах, і тим, що потрібно роботодавцям. Учасники не обмежилися констатацією проблеми, а запропонували конкретні рішення.

Семінар «Тенденції та особливості взаємодії вищої освіти й ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення України» зібрав науковців, ректорів вишів, представників бізнесу і державних інституцій. У пленарному засіданні — 12 доповідей, у шести секціях — близько 100 учасників. Мета амбітна: не просто обговорити проблему, а вийти з рекомендаціями, які працюватимуть.

«Нинішня дискусія по суті піднімає проблему формування людського капіталу України, розвитку вищої освіти, поступу українського суспільства у повоєнний період, — сказав, відкриваючи захід, президент НАПН України Василь Кремень. — Економіка після війни відрізнятиметься від довоєнної, що природно впливає на ринок праці. Надзвичайно важливою проблемою залишається якість освіти, і тут освітяни не можуть обійтися без тісної співпраці із виробництвом, з різними галузями економіки. І максимальне залучення підприємств — і до створення програм навчання, і до практичних виробничих проєктів — те, без чого не можна обійтися».

Діагноз: розрив критичний

Цифри, озвучені на семінарі, вражають. За даними опитування роботодавців, 34 % випускників закладів вищої освіти працевлаштовані на посадах, що взагалі не потребують вищої освіти, а понад 45 % не мають кваліфікаційних навичок відповідного рівня.

Олексій Мірошніченко, президент Конфедерації роботодавців України, навів ще драматичніший показник: зі 140 тисяч випускників ЗВО, які влаштувалися на роботу у 2018–2022 роках, значна частина опинилася в розділах класифікатора професій 4–9 — там, де вища освіта не потрібна. А 10 500 осіб після елітарного диплома стали робітниками третього розряду.

«За фахом працює десь 27 %, частково за фахом — максимум 30 %, не за фахом — 43 %», — констатував Анатолій Кінах, голова Об'єднання організацій роботодавців України, президент Українського союзу промисловців і підприємців. Він назвав речі своїми іменами: «Поки держава не розробить стратегію розвитку і наше місце у глобальному розподілі праці, про перспективи вищої освіти говорити марно».

Два паралельні світи

Володимир Луговий, віцепрезидент НАПН України, запропонував методологічну рамку для аналізу проблеми. У центрі — поняття конкурентоспроможності як базової характеристики й вищої освіти, і ринку праці. Їхня відносна диспозиція визначає кваліфікаційний

Під час методологічного семінару

розрив: або вгору (перекваліфікація), або вниз (недокваліфікація).

Ключова теза Лугового: «Світ вищої освіти та світ ринку праці сьогодні паралельні. Ми маємо зробити все можливе, щоб вони були синергійно об'єднані». Рецепт — кластеризація, тобто партнерське групування університетів і роботодавців на засадах паритетної конкурентоспроможності.

Історичні приклади є. У 1995 році в умовах глибокої кризи було створено Національну академію державного управління. Не як вищу професійну школу, а як лідерський заклад університетського типу з потужною дослідницькою складовою. Взірєць — школа врядування імені Джона Кеннеді Гарвардського університету.

«Становлення нових органів влади в незалежній Україні перебувало на початковому етапі. Осмислення не було, навіть лексики не було, щоб сформулювати потреби, — пригадує Володимир Луговий. — Тому обрали інший шлях: вивчити, осмислити й адаптувати провідний досвід США, Канади, Великої Британії, Франції». Магістерська програма НАДУ у 2004 році успішно пройшла європейську акредитацію — вперше в історії України.

Успіх забезпечила підтримка роботодавця — органів державної влади. «Насправді, академія й органи державного управління — це був такий своєрідний кластер, — зауважив віцепрезидент НАПН України. — І таких кластерів в Україні було чимало: наприклад, ми знаємо у Дніпрі ракетобудівний кластер за участю Дніпропетровського університету. У Запоріжжі — машинобудівний кластер. У Києві — авіабудівний, у Миколаєві — суднобудівний, в Харкові — авіабудівний, енергетичний і так далі. Така глибока кластеризація мала дуже конкурентоспроможний результат і його й тепер треба брати на озброєння».

Війна як каталізатор змін

Директорка Інституту вищої освіти НАПН України Ірина Драч наголосила: війна не гальмує, а прискорює необхідність змін. Широкомасштабне вторгнення призвело до масштабних втрат для системи вищої освіти та кардинальних змін ринку праці.

Найшвидше зростання попиту з січня 2022 до лютого 2025 року — у сферах безпеки, охорони, медицини та фармацевтики. Очікуваний дефіцит працівників до 2028 року становитиме близько 4,5 мільйона осіб. Максимальне зростання попиту прогнозується в адмініструван-

ні, будівництві, інформаційних та електронних комунікаціях.

Водночас Анатолій Кінах озвучив цифри, від яких стає моторошно. У 2024 році зареєстровано 176 тисяч народжень поряд із 495 тисячами смертей (без фронту). Коефіцієнт — 2,8 не на користь народжуваності. За прогнозами Інституту демографії імені Птухи, якщо тренди зберуться, у 2041 році населення України становитиме 28,9 мільйона людей, у 2051-му — 25,2 мільйона.

«Ми маємо величезну загрозу в контексті збереження і розвитку людського потенціалу. А людина — це все», — підкреслив Анатолій Кінах. Він назвав неприйнятним, що урядом затверджено стратегію демографічного розвитку до 2040 року, але в бюджетах 2025–26 років — жодної згадки про фінансування.

Соціальна несправедливість як демотиватор

Президент УСПП також вказав на болючу тему — деформацію системи оплати праці. Середня зарплата в Україні у вересні 2024-го — 21,2 тисячі гривень (близько 500 доларів). У Польщі за той же період — 2440 доларів. Різниця майже п'ятикратна.

Ще гірше — внутрішні диспропорції. Середньомісячна зарплата голови правління НАК «Нафтогаз» — 2,095 мільйона гривень, персоналу компанії — 27 тисяч. Керівник Укрпошти на місяць отримує в середньому 554 тисячі, працівники — до 20 тисяч. Водночас зарплата в освіті — близько 17 тисяч, у медицині трохи вище.

«Не може бути так, щоб експерт отримував у п'ять разів більше, ніж лікар чи освітянин, — обурювався Анатолій Кінах. — У рейтингу зарплат за видами діяльності в ЄС медицина та освіта, яке дає змогу оперативно реагувати на нові запити ринку праці. Вони не замінюють традиційних дипломів, а доповнюють наявні кваліфікації».

Професійні стандарти: міст між світами

Голова Національного агентства кваліфікацій Юрій Баланюк розповів про конкретний механізм зближення освіти й бізнесу — професійні стандарти та кваліфікації. З 2022 року діє закон про індивідуальні освітні траєкторії. Ключова новація: щоб присвоїти професійну кваліфікацію, заклад освіти має узгодити це з роботодавцями.

«До цього професійну кваліфікацію визначав будь-хто на кафедрі. Роботодавець, як споживач, має бути диригентом процесу», — наголосив Баланюк. Національне агентство кваліфікацій запровадило жорсткі часові рамки розгляду заявок:

п'ять робочих днів на реєстрацію, 15 — на перевірку. За рік погоджено 85 професійних кваліфікацій, повернуто для виправлення — 22.

Президент Конфедерації роботодавців України Олексій Мірошніченко додав важливий нюанс: «Бізнес витрачає величезний час на розроблення професійних стандартів. Їх уже під півтори сотні. Беріть, користуйтеся — це реальний внесок бізнесу, а не просто участь у якихось радах».

Академік НАПН України Андрій Гуржій підкреслив: професійний стандарт — це «правовий трансформер», який перекладає вимоги ринку праці на мову результатів навчання. Проблема — нерівномірне покриття. У бухгалтерії чудова лінійка стандартів, а деякі професії взагалі не стандартизовані.

«Університети мають автономію, але без діалогу з ринком праці ця автономія може перетворитися на самоізоляцію», — застеріг Гуржій.

Що не так з навичками?

Вікторія Сидоренко, директорка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, презентувала дослідження кваліфікаційного розриву (skills gap). Термін життя «м'яких навичок» (критичне мислення, комунікація) — до чотирьох років, «твердих» (технічні вміння) — до двох.

Опитування роботодавців Державною службою зайнятості (33 тисячі підприємств у 24 областях) показало: найбільший попит мають відповідальність, уважність, робота в команді, стресостійкість. Найменший — знання європейських мов і стандартів, інтеграція штучного інтелекту.

Опитування у Білоцерківському інституті (1730 респондентів із 19 областей) виявило цікавий розрив між викладачами та здобувачами освіти. Викладачі цінують здатність оцінювати ситуацію та ухвалювати рішення (54,3 %), стресостійкість, лідерство. Але емоційний інтелект — лише на 12-му місці (32,5 %), емпатія — на останньому (18,3 %).

Здобувачі порівняно з викладачами недооцінюють лідерство (8-ме місце проти 4-го), творчість (12-те проти 6-го), управління часом (10-те проти 6-го). «Ми повинні формувати не лише дипломи, а й компетентнісний багаж із довічним строком дії», — резюмувала Вікторія Сидоренко.

Дуальна освіта і мікрокваліфікації

Директорка Інституту вищої освіти НАПНУ Ірина Драч окреслила європейські тренди, які Україні варто впроваджувати вже сьогодні. Один із них — мікрокваліфікації: коротке гнучке навчання, яке дає змогу оперативно реагувати на нові запити ринку праці. Вони не замінюють традиційних дипломів, а доповнюють наявні кваліфікації.

«Мікрокваліфікації — це те, за чим полюють усі найкращі університети світу, — пояснила пані Ірина. — Вони дають змогу швидко перекваліфікуватися без необхідності йти на повноцінну програму бакалаврату чи магістратури».

Другий важливий інструмент — дуальна форма здобуття вищої освіти, коли студент значну частину часу проводить на підприємстві. Це підвищує конкурентоспроможність випускників і посилює роль роботодавців у підготовці фахівців.

Ректор Київського національного університету будівництва і архітектури Олексій Дніпров поділився досвідом: «98 % роботодавців приходять з проханням: дайте робочу

силу, дайте руки для того, щоб щось крутити-вертити. Я кажу: університет — не про це. Давайте разом створимо освітню програму, відкриємо лабораторію. Але коли доходить до дуальної освіти, бачу, що людина взагалі нічого не розуміє».

Олексій Дніпров зазначив ключову проблему: «Заклади вищої освіти на сьогодні не відповідають запитам ринку праці. Надання мікрокваліфікацій — це великий шанс для університетів реально відповідати потребам економіки. Але рівень усвідомлення цього у роботодавців поки що низький».

Від моделей до дії

Ірина Драч описала еволюцію моделей інноваційної діяльності: від «потрійної спіралі» (університет — промисловість — уряд) до «п'ятикратної» (плюс громадянське суспільство та природне середовище) і навіть «семикратної» (додаються інвестор та споживач). Тенденція чітка: розширення кола учасників для виробництва знань та інновацій.

«Спостерігається тенденція до розширення кола основних суб'єктів інноваційної діяльності, — зазначила доповідачка. — Університети більше не можуть існувати в ізоляції. Вони мають стати центрами інноваційних екосистем, де взаємодіють бізнес, влада, громадянське суспільство, інвестори».

Важливий акцент — роль університетів виходить за межі підготовки до конкретної професії. «Університети з їхніми науковими школами та експертним середовищем відіграють ключову роль у продукуванні інновацій, у формуванні стратегічного бачення розвитку суспільства, — наголосила директорка Інституту вищої освіти. — Вони формують здатність суспільства утверджуватися в цінностях демократії, гуманізму та сталого розвитку».

Сучасна вища освіта повинна готувати не лише до конкретного робочого місця, а й до динамічного ринку праці, де доведеться постійно навчатися й адаптуватися. «В умовах війни університети перетворюються не лише на осередки знань, а й на інституції національної стійкості», — підкреслила Ірина Драч.

Що робити далі?

Академік Володимир Луговий сформулював практичні рекомендації: роботодавцям — орієнтуватися на університети відповідного рівня конкурентоспроможності, допомагати їм ресурсно у підвищенні якості, за частковою потребою кваліфікацій апелювати до фахових коледжів; університетам — шукати партнерства зі спроможними роботодавцями; державі — всебічно підтримувати глобально конкурентоспроможні кластери роботодавців і університетів, формувати університети світового класу як чинник успішного протистояння агресії.

Віцепрезидент НАПН України застеріг: «Не треба війну розглядати як виправдання того, що у нас не все гаразд. Навпаки — це виклик для поліпшення ситуації». Приклад — Ізраїль, який у стані перманентної загрози має конкурентоспроможні університети й завдяки їм керує ситуацією.

Учасники семінару домовилися продовжити діалог і перетворити напрацювання на документи, які змінюватимуть реальність. Бо, як сказала Вікторія Сидоренко, цитуючи Магатму Ганді: «Ми самі повинні стати тими змінами, які хочемо побачити у світі».

Підготувала **Наталія КУЛИК**.
Фото із сайту НАПНУ

«Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ: від навігації до перемог

Найсміливіші українські вчені та інноватори подавали заявки й перемогали в конкурсах рамкових програм ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» і «Горизонт Європа» задовго до повномасштабного вторгнення. Це був чудовий, але непростий досвід, науковці зізнавалися, що губляться в умовах конкурсів, і що окремих інформаційних заходів для створення якісної заявки недостатньо.

Для того щоб у конкурсах Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» взяло участь якомога більше українських учених та інноваторів, потрібна була системна

інформаційно-консультаційна підтримка: від навігації в програмі й написання заявок до адміністрування проєктів-переможців.

З жовтня 2023 року цю підтримку надає «Офіс Горизонт Європа в Україні», який працює на базі Національного фонду досліджень України. Діяльність Офісу повністю фінансується Європейською комісією, що є унікальним випадком та підтверджує високий рівень довіри з боку Єврокомісії до інституційної спроможності України, зокрема Національного фонду досліджень України, у сфері досліджень та інновацій.

Які результати роботи Офісу за два роки? Які запити від наукової спільноти йому надходять? Які плани має на найближче майбутнє?

Ці та інші запитання ми поставили начальнику відділу «Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ Ігорю ТАРАНОВУ, його заступниці Наталії ДІДЕНКО, а також головним спеціалістам Надії НАУМОВІЙ, Олександрі МОІСЄЕВУ, Максиму КОЛІСНИКУ та Юлії КОШИК. Окрім того, попросили заступницю Генерального директора Єврокомісії з питань досліджень та інновацій Сігне РАТСО висловити свою думку про роботу Офісу.

Ігор ТАРАНОВ: «Ключове завдання — не знижувати темп і посилити взаємодію зі стейкхолдерами»

— Нещодавно виповнилося два роки роботи «Офісу Горизонт Європа в Україні» НФДУ. Найважливіша його мета — збільшити залученість українських представників до участі в програмі «Горизонт Європа». Чи є поступ у досягненні цієї мети?

— Так, поступ є, і він відчутний. Залученість українських учасників до програми «Горизонт Європа» суттєво зросла. Я впевнений, що відкриття та активна робота нашого Офісу на базі Національного фонду досліджень України допомогли досягти найкращих показників участі за час роботи програми.

Наведу кілька цифр. За неповні п'ять років роботи програми «Горизонт Європа» (2021–2025) отримано на 31,5 % більше грантового фінансування (64,27 млн євро), ніж за весь семирічний період дії програми «Горизонт 2020» (48,87 млн євро).

Середня сума гранту на один проєкт зросла на 27 % — з 208 тисяч євро у «Горизонт 2020» до 263 тисяч євро у «Горизонт Європа». Кількість унікальних учасників збільшилася на 37,2 % — зі 172 до 236 організацій.

Прискорилися темпи подання проєктних пропозицій — у середньому на 24 % за місяць і на 21 % за рік. Якщо в програму «Горизонт 2020» українці подавали в середньому 33 заявки на місяць та 406 на рік, то в «Горизонт Європа» — 41 та 490 відповідно.

І найважливіше — на 43,3 % зросла успішність наших проєктних пропозицій: з 9,33 % у «Горизонт 2020» до 13,37 % у «Горизонт Європа». Це означає, що українські учасники не лише частіше подають заявки, а й роблять це якісніше.

За підсумками програми «Горизонт 2020» Україна посіла сьоме місце серед 16 асоційованих країн, залучивши 48,87 млн євро (2,4 млрд грн). І повністю сплатила внесок за участь у програмі.

Ігор ТАРАНОВ

У програмі «Горизонт Європа» (2021–2025) Україна посідає сьоме місце серед 22 асоційованих країн за показниками участі та восьме — за обсягом фінансування у 64,27 млн євро (3,2 млрд грн). Рішенням ЄС Україна звільнена від сплати внеску з 2022 року, тому отримані гранти є додатковим безповоротним фінансуванням для вітчизняного сектору досліджень та інновацій.

Чому Офіс працює на базі НФДУ

— Чому Офіс відкрили саме на базі Національного фонду досліджень України?

— Європейська комісія схвалила це рішення на основі позитивної оцінки роботи НФДУ та з урахуванням планів розвивати спроможність фонду в рамках Плану відновлення України.

Відкриття Офісу на базі фонду має низку ключових переваг. Наведу лише деякі з них.

По-перше, це інституційна сталість. Фонд має чіткі процедури, систему ухвалення рішень, механізми фінансового контролю. Це дає можливість Офісу працювати без додаткових організаційних витрат.

По-друге, фонд з 2020 року проводить конкурси та реалізує проєкти за міжнародними стандартами прозорості та незалежної експертизи. Це полегшує інтеграцію з інструментами програми «Горизонт Європа».

По-третє, фонд працює з українськими вченими, університетами, інноваційними командами й стартапами та є центром для консультування потенційних учасників програми. Це скорочує шлях від інформування до подання заявки й збільшує шанси науковців на перемогу в конкурсах.

Окрім того, фонд має усталені механізми надання грантової підтримки на конкурсних засадах і відкритої звітності. Для Європейської комісії це критично важливо, оскільки забезпечує впевненість, що ресурси — як фінансові, так і технічні — буде використано за призначенням.

Вагомим аргументом була й оперативність. Створення окремої структури вимагало б часу, додаткового фінансування, процедури верифікації та затвердження. Розміщення Офісу на базі фонду дало змогу уникнути цих затримок.

Як забезпечити якісну навігацію?

— На сайті Офісу сказано, що відділ є навігатором у програмі «Горизонт Європа». Розкажіть, будь ласка, як здійснюється ця навігація?

— Програма «Горизонт Європа» має складну структуру й потребує якісної навігації — як для новачків, так і для досвідчених учасників.

Офіс працює за головним принципом НФДУ — «Науковці для науковців». Наша команда складається з чотирнадцяти фахівців, які надають консультації за кластерами, компонентами програми. Дванадцять із них мають науковий ступінь та/або досвід участі у попередніх рамкових програмах у статусі національних контактних пунктів (НКП).

Перше, що ми робимо — допомагаємо визначити компонент програми відповідно до ідеї заявника чи стратегічних інтересів його установи. Це відбувається на інформаційних заходах або під час індивідуальних консультацій.

Другий рівень навігації — орієнтування у конкретних конкурсах. Кожен з них має свої тематичні пріоритети, вимоги до консорціумів та очікувані результати. Заявники часто звертаються за допомогою у пошуку конкурсу або для детального аналізу його умов.

Окремий важливий напрям — пошук партнерів. За понад два роки роботи ми сформували базу стейкхолдерів, яка налічує понад три тисячі контактів. Дані кожного заявника (за його згодою) вносяться до бази, це підвищує шанс бути поміченим європейськими партнерами. До нас регулярно надходять запити від закордонних учасників, які шукають українських партнерів для консорціумів. До речі, ця тенденція посилюватиметься, адже Європейська комісія запровадила безпрецедентні механізми допомоги Україні у 2026–2027 роках: 50 млн євро для прямої підтримки українських учасників та близько 200 млн євро на конкурси, що заохочують їхню участь.

Одержати консультацію легко: потрібно надіслати звернення на електронну адресу horizoneurope.info@nrfu.org.ua, зазначити ім'я, прізвище, установу, контакти та суть питання. Ми оперативно надамо детальну відповідь і, за потреби, продовжимо роботу у форматі індивідуального консультування. Кількість консультацій не обмежується — супровід триває до повного вирішення питання.

Офіс підтримує потенційного учасника

— «Офіс Горизонт Європа в Україні» НФДУ діє також як національний контактний пункт про-

грами «Горизонт Європа». Розкажіть, будь ласка, про цей напрям роботи.

— Офіс є ключовим національним контактним пунктом для українських учасників програми й координує роботу мережі НКП.

Офіс підтримує кожного потенційного учасника програми — від індивідуального дослідника, докторанта, до університету, науково-дослідного інституту, інноваційного стартапу, бізнесу чи громадської організації.

Наш відділ проводить навчальні, інформаційні заходи та практичні тренінги, розповідає про умови участі в програмі та найкращі практики мережі НКП у ЄС та асоційованих країнах. Також ми поширюємо інформацію про найкращі практики українських учасників у конкурсах програми та їхній позитивний вплив на вітчизняну науково-дослідну й інноваційну інфраструктуру. Корисну інформацію розміщуємо на сайті та в соціальних мережах Facebook, X, LinkedIn, а записи інформаційно-навчальних заходів щодо участі в програмі — на каналі YouTube.

Рухаємось до Європейського дослідницького простору

— Одним із завдань Офісу є підготовка та надання рекомендацій і пропозицій щодо формування політики, спрямованої на інтеграцію України до Європейського дослідницького простору (ЄДП). Хто звертається з таким запитом? Які рекомендації уже надав Офіс?

— З відповідними запитами до нас звертаються Міністерство освіти і науки України та інші центральні органи виконавчої влади, які формують політики у сфері досліджень, інновацій і цифровізації. Іноді надходять запити від парламентських комітетів і міжвідомчих груп, залучених до євроінтеграційних процесів.

30 квітня 2025 року МОН створило робочу групу з формування

Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору на 2025–2027 роки. У межах її роботи підкреслено, що інтеграція до ЄДП — не лише стратегічний вектор, а й практичний інструмент модернізації нашої науково-інноваційної системи. Він дає можливість узгодити національні цілі з європейськими політиками та забезпечити повноцінну участь у спільних ініціативах.

У травні цього року експертка Європейської комісії Кароліна Канібанов представила концепцію другого Політичного порядку денного ЄДП на 2025–2027 роки. Документ охоплює 11 структурних політик і 8 спільних дій, ухвалених Радою ЄС 28 лютого 2025 року. Спільні дії передбачають, зокрема, підтримку дослідників у кризових умовах і поглиблення взаємодії з асоційованими країнами, включно з Україною.

Українська Дорожня карта розробляється на основі оновлених європейських пріоритетів. Офіс уже підготував низку рекомендацій для приведення українських політик у відповідність до європейських стандартів. Серед них — пропозиції щодо посилення інституційної спроможності наукових установ, розвитку відкритої науки, модернізації механізмів оцінювання наукових результатів, розширення мобільності дослідників, підвищення прозорості й ефективності фінансування.

Хочу наголосити: інтеграція до ЄДП — не одномоментний крок, а

тривалий системний процес. Україна поступово зміцнює власну науково-інноваційну систему й стає повноцінною частиною європейської наукової спільноти. У цій роботі наш Офіс відіграє ключову роль — ми забезпечуємо системну підтримку українських установ і дослідників, допомагаємо орієнтуватися в конкурсах програми, сприяємо встановленню партнерств із європейськими інституціями.

Стратегічна взаємодія з Єврокомісією

— **Як фонд і Офіс взаємодіють з Європейською комісією? Як вона допомагає роботі Офісу?**

— Офіс підтримує тісний контакт із Генеральним директором з досліджень та інновацій Європейської комісії (DG RT). Ми беремо участь в онлайн-зустрічах і вебінарах, одержуємо роз'яснення щодо конкурсів, змін у робочих програмах, нових інструментів підтримки та політичних ініціатив ЄС. Важливим напрямом співпраці є стратегічна взаємодія. Європейська комісія системно залучає представників фонду, зокрема й Офіс, до обговорення політик ЄС у сфері науки та інновацій — від механізмів підтримки українських учасників до розроблення підходів із підвищення інституційної спроможності та інтеграції України до ЄДП.

Зокрема, під час недавніх засідань Спільного комітету Україна-ЄС обговорювалися потреби української науки в умовах війни, результати участі у «Горизонті Європа» та

подальші кроки інтеграції. Особливу увагу була приділена політичній, інституційній та фінансовій підтримці українських дослідників, спеціальним конкурсним можливостям, програмам мобільності й ініціативам із відновлення нау-

Команда «Офісу Горизонт Європа в Україні»

кової інфраструктури. Європейська комісія підтвердила готовність і надалі підтримувати українську науку.

Вона повністю фінансує роботу Офісу й забезпечує низку механізмів, які посилюють його спроможність: доступ до інформаційних ресурсів, участь експертів ЄК у наших заходах, спеціалізовані тренінги з підготовки заявок для українських дослідників, налагодження контактів із європейськими колегами.

Важливим елементом взаємодії є співпраця з Представництвом ЄС

в Україні. Його працівники активно долучаються до заходів для українських науковців і підтримують діяльність Офісу. Посол ЄС в Україні Катаріна Матернова не раз підкреслювала значення участі України у програмі «Горизонт Європа», а

експерт з політичних питань у галузі науки та інновацій Єгор Пивоваров відзначає внесок НФДУ та Офісу в досягнення позитивної динаміки участі України у програмі.

Європейська комісія неодноразово високо оцінювала роботу Офісу, і нещодавно було ухвалено рішення продовжити фінансову підтримку Офісу на наступні три роки.

Плануємо на завтра

— **Які плани має Офіс на найближче майбутнє? Яка ваша амбітна мрія як керівника відділу?**

Формується нова інноваційна культура

Якою, на вашу думку, є грантова культура у сфері науки й інновацій? Чи бачите ви її зростання?

Наталія ДІДЕНКО: Робота Офісу спирається на можливість Національного фонду досліджень України, що дає змогу ефективно допомагати науковцям та інноваторам брати участь у європейських конкурсах.

Сьогодні грантова культура в українській науці й інноваціях стрімко дорослішає. Ще кілька років тому грант сприймався як не досяжна можливість для обраних, нині ж дедалі більше дослідників, університетів, наукових установ та бізнесу розглядають грантові програми — і національні, і європейські — як інструмент розвитку своїх ідей. Це помітно в усьому: зростає кількість поданих заявок, підписаних грантових угод, запитів на консультації. Команди готові працювати за міжнародними стандартами — планувати, звітувати, будувати партнерства, відповідати за результат і представляти Україну на міжнародній арені. Формується нова наукова та інноваційна культура, орієнтована на відкритість, конкуренцію і відповідальність.

Звісно, попереду ще багато роботи — системність не формується за рік, а конкуренція у європейських програмах дуже висока. Проте тенденція очевидна: з кожним конкурсом більше вчених та інноваторів мислять амбітно, готують сильні проекти й готові працювати у глобальному середовищі.

Кількість звернень зростає

Наскільки активно за інформаційними та консультативними послугами Офісу звертаються заклади вищої освіти?

Надія НАУМОВА: У 2023 році, за два з половиною місяці роботи, Офіс отримав 16 звернень, з них 8 — від закладів вищої освіти. Це був

початковий період, коли університети лише знайомилися з нашими можливостями.

У 2024 році кількість запитів стрімко зросла — до 334, з них 111 надійшли від ЗВО. Це свідчить про те, що університети активно шукають можливості для міжнародної співпраці та фінансування.

У 2025 році (станом на 03.12.2025) загальна кількість звернень досягла 430, з них 65 від закладів вищої освіти. Зменшення кількості запитів від університетів порівняно з 2024 роком можна пояснити позитивними змінами: ЗВО стали досвідченішими й самостійно опрацьовують більшість питань; вони звертаються до Офісу лише зі складними, вузькоспеціалізованими питаннями або на етапі формування консорціумів; окрім того, рубрика FAQ на сайті Офісу дає можливість знайти відповіді на найпоширеніші запитання самостійно.

Як змінюється активність наукових установ щодо подання заявок на конкурси програми «Горизонт Європа»?

Олександр МОІСЕЄВ: Запит на консультаційну підтримку від наукових установ постійно зростає. До речі, перший запит до Офісу надійшов саме від наукової організації — Національної академії наук України.

Динаміка запитів від наукових установ підтверджує зацікавленість участю у конкурсах: за два місяці 2023 р. отримано 5 запитів, у 2024 р. — 25, за 11 місяців 2025 р. — 44.

Змінюється й зміст запитань. Науковці дедалі частіше звертаються з запитом на глибокий аналіз конкретних конкурсів, супровід підготовки заявок, фінансові та юридичні питання тощо.

Результати теж позитивні. За час «Горизонту 2020» наукові установи подали 103 заявки, підписали 69 грантових угод, отримали 8,36 млн євро фінансування. Станом на 03.12.2025 у «Горизонт Європа» пода-

но 111 заявок, підписано 57 грантових угод, отримано 10,32 млн євро.

Проекти від бізнесу

Як часто бізнес користується можливостями програми «Горизонт Європа»?

Максим КОЛІСНИК: Бізнес є локомотивом участі України у програмі «Горизонт Європа» за обсягом залучених коштів та за кількістю унікальних учасників.

Про це красномовно свідчать цифри отриманого фінансування: приватні прибуткові організації (за винятком закладів вищої або середньої освіти) — 20,68 млн євро (або 32,2 %), заклади вищої або середньої освіти — 19,93 млн євро (31,0 %), наукові установи — 10,86 млн євро (16,9 %), інші організації — 7,95 млн євро (12,4 %), публічні органи (за винятком наукових установ і закладів вищої або середньої освіти) — 4,86 млн євро (7,6 %).

За 2021–2025 роки в рамках програми «Горизонт Європа» український бізнес отримав 20,68 млн євро, що становить 32,2 % від усього обсягу фінансування учасників з України. Наразі підписано 75 грантових угод (30,7 % від усіх грантових угод України), а середній розмір гранту для бізнесу становить 360,2 тис. євро на один проект порівняно із середнім значенням 263,4 тис. євро для всіх українських учасників.

Найбільше проектів-переможців від бізнесу — за напрямками та компонентами у такій черговості: «Глобальні виклики та європейська промислова конкурентоспроможність», «Передова наука», «Розширення участі та зміцнення європейського дослідницького простору» та «Інноваційна Європа».

Популяризація науки підвищує видимість досліджень

Що, на вашу думку, можна зробити, щоб результати наукових

проектів були більш помітні у суспільстві?

Юлія КОШИК: Ключовою умовою розвитку наукового й дослідницького простору в Україні є впровадження принципів відкритої науки. Йдеться про вільний доступ до результатів досліджень, наукових даних і прозорість наукової діяльності, щоб ці знання були зрозумілими й доступними як для фахівців, так і для широкого загалу. Популяризація науки підвищує видимість досліджень, допомагає залучати фінансування, формує довіру суспільства й грантодавачів, мотивує нові таланти обирати наукову кар'єру.

Такий підхід також закладений у програмі «Горизонт Європа», де поширення інформації про проекти є обов'язковою частиною грантових зобов'язань. Учасники повинні розповідати про свої результати широкий аудиторії, зокрема в медіа та соцмережах.

Дуже важливо говорити не лише про успіхи, а й про виклики та невдачі, пояснювати, як вдалося розв'язати ту чи іншу проблему. Це допомагає майбутнім учасникам бачити реальну картину, розуміти суперечності між європейськими правилами участі в «Горизонті Європа» та українським законодавством, а також бачити шляхи подолання цих викликів.

«Офіс Горизонт Європа в Україні» активно сприяє популяризації успішних проектів. Ми залучаємо учасників програми до інформаційних і навчальних заходів у ролі спікерів. Під час зустрічей дослідники розповідають про свій досвід, дають практичні поради, відповідають на запитання. Таке спілкування допомагає тим, хто вагається, подолати сумніви у власних силах, набутти впевненості. Публікуємо й інтерв'ю з учасниками програми у розділі «Успішні історії».

— Ключове завдання — не знижувати темп і посилити взаємодію зі стейкхолдерами: Міністерством освіти і науки, мережею НКП, науковими установами, бізнесом, потенційними аплікантами та організаціями, що вже виконують проекти.

Рік, що почався, буде дуже інтенсивним. Ми зосередимося на збільшенні участі українських заявників у програмі «Горизонт Європа», адже в новій робочій програмі 2026–2027 років очікуються дві ключові хвилі дедлайнів. Перша розпочинається наприкінці січня — на початку лютого 2026 року. Ми вже інформуємо про низку брокерських заходів для формування партнерств і плануємо власні інформаційні події.

Також почалося планування наступної, 10-ї рамкової програми. Постає стратегічне питання: якою має бути роль України у цій програмі? Важливо завчасно переформатувати структуру мережі НКП, уникнути прогалин у роботі й увійти у нову програму підготовленою.

Моя амбітна мрія як керівника відділу — вибудувати систему консультування та супроводу проектів настільки якісно, щоб Україна увійшла до десятки лідерів за кількістю проектів-переможців у наступних рамкових програмах. Переконалися, що в нас є колосальний потенціал, і за умови системної роботи всіх залучених сторін це не мрія, а цілком реалістичний сценарій.

Також ми провели серію вебінарів, під час яких українські координатори проектів ділилися власним досвідом. Тож запрошуємо долучатися до наших заходів, ставити запитання, стежити за новинами на сайті й у соцмережах, звертатися з запитом на консультації та, найголовніше, не боятися подавати заявки на конкурси програми «Горизонт Європа».

Ідеальний стартовий майданчик

Як, на думку Єврокомісії, робота «Офісу Горизонт Європа в Україні» сприяє зміцненню української науково-дослідної та інноваційної спільноти та розширенню її участі в програмі «Горизонт Європа»?

Сігне РАТСО: «Офіс Горизонт Європа в Україні» став ідеальним стартовим майданчиком і для українських стейкхолдерів, які хочуть ознайомитися з можливостями програми «Горизонт Європа», і для міжнародних партнерів, зацікавлених у взаємодії з українськими науковцями та інноваторами. Він став містком між українською науково-дослідною й інноваційною екосистемою та європейським дослідницьким простором. Завдяки інформаційним заходам Офіс охопив багато регіонів України та ознайомив українців із можливостями програми «Горизонт Європа». Це не тільки підвищило обізнаність українських дослідників та інноваторів, а й допомогло ЄС посилити свою присутність в Україні.

Хоча ще зарано оцінювати всебічний вплив «Офісу Горизонт Європа в Україні», можу з впевненістю сказати, що його робота сприяє повнішому поширенню інформації про можливості програми та зміцнює зв'язки між Україною та ЄС.

Розпитувала Світлана ГАЛАТА

ІСТОРИЧНА ПРАВДА

Від черкаської школи до Ватикану

Як Інститут аграрної історії повертає із забуття сторінки минулого

У листопаді 2025 року виповнилося 25 років із дня створення Науково-дослідного інституту селянства та вивчення аграрної історії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. З якою метою було створено інститут? Які дослідження виконують науковці? Ці та інші запитання ми поставили директору інституту Сергію КОРНОВЕНКУ.

— **Пане Сергію, Науково-дослідний інститут селянства та вивчення аграрної історії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького — єдиний в Україні інститут аграрної історії. Скажіть, чому важливо її знати?**

— Так, аналогів нашому інституту справді немає ні в Україні, ні в Європі. Його заснування було відповіддю на суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації, що відбувалися в Україні. Дуже важливо повертати з забуття сторінки аграрної історії України та імена вихідців із села, що були активними учасниками й творцями національної історії. Не менш важливо досліджувати й сучасні реалії та виклики, з якими стикаються мешканці аграрних районів.

Інститут було створено за ініціативи професора Анатолія Морозова й спільними зусиллями Інституту історії України НАНУ (директора — академіка НАН України Валерія Смоля, заступника директора Інституту історії України НАНУ — професора Станіслава Кульчицького), Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького, Черкаської державної обласної адміністрації та Ради товаровиробників сільського господарства.

У 2000–2022 роках незмінним директором інституту був професор Анатолій Морозов.

— **Інститут «виріс» із черкаської школи істориків-аграрників, заснованої наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років. Що це за школа?**

— Спільноту істориків-аграрників у Черкасах справді можна назвати науковою школою. Під керівництвом професора Анатолія Морозова упродовж другої половини 1990-х років і на початку ХХІ століття було підготовлено й захищено 33 кандидатські дисертації та п'ять докторських з історико-аграрної проблематики. Представники черкаської школи істориків-аграрників продовжили досліджувати аграрну тематику і через деякий час самі стали «науковими батьками».

За ініціативою Анатолія Морозова у Черкасах було започатковано Міжнародний симпозиум із проблем аграрної історії, Всеукраїнські історичні читання «Українська козацька держава: витоки та шля-

Сергій КОРНОВЕНКО досліджує документи про Голодомор у Ватиканському апостольському архіві

хи історичного розвитку», виконано проекти «Трагедія радянського села: колективізація та розкуркулення», «Радянське село очима ВЧК-ОДПУ-НКВС».

З 2001 року видається «Український селянин» — збірник наукових праць, заснований Інститутом історії України НАНУ та Черкаським тоді ще державним університетом імені Богдана Хмельницького, головним редактором якого тривалий час був Анатолій Морозов. Видання збірника сприяє почесний голова асоціації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських виробників Чорнобайського району» Петро Душейко та керівництво корпорації «Дніпро».

— **Які основні напрями роботи й досліджень інституту сьогодні?**

— Основні напрями роботи: науковий (формування новітнього історико-аграрного дискурсу, деконцептуалізація ідеологем «руського мира/російського світу»); освітній (надання необхідної освітньо-методичної допомоги для якісної підготовки здобувачів освіти всіх рівнів); іміджевий (популяризація України у світовому науковому історико-аграрному просторі).

Збірник наукових праць «Український селянин», що друкується за підтримки інституту та меценатства Петра Душейка, зберігається у Бібліотеці Конгресу США, бібліотеках країн ЄС, індексується в наукометричних базах DOAJ та ERIN PLUS, упродовж 2023–2024 років у наукометричній базі Index Copernicus його індексовано за максимальним показником — 100 балів.

— **Науковці інституту досліджують і тему Голодомору. У 2023 році було опрацьовано невідомі документи з історії Голодомору в бібліотечних фондах Папського східного інституту, Папської української колегії св. Йосафата та фонди Ватиканського апостольського архіву. Розкажіть, будь ласка, про цю роботу.**

— Справді, у листопаді-грудні 2023 року мені випала нагода працювати у бібліотечних фондах Папського східного інституту, Папської

української колегії св. Йосафата та Ватиканського апостольського архіву. Це стало можливим завдяки підтримці Петра Душейка.

Ідея наукової роботи у Ватикані виникла під час знайомства з археографічною базою з історії Голодомору 1932–1933 років, з листами італійських, німецьких дипломатів, інших закордонних дипломатичних установ, політичних і громадських організацій, матеріалами іноземної преси тощо. Як слушно зауважив історик Андрій Кудряченко, дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні вимагає максимально повного залучення найширшого кола джерел іноземного походження, їхнього перекладу українською мовою.

Вирішальним аргументом для цього дослідження стало те, що я не зустрічав в українському науково-історичному просторі документів із Ватикану, що стосуються історії Голодомору.

За результатами наукової роботи у Ватикані впродовж 2024–2025 років упорядковано два збірники матеріалів із бібліотек ватиканських університетів: «Голодомор 1932–1933 років в Україні на сторінках газети «Америка» та «Голодомор 1932–1933 років в Україні на сторінках гетьманської преси: газети «Січ» і «Наш стяг».

Нещодавно з видавництва отримав макет третього — «...В ім'я людства та цивілізації...»: Голодомор 1932–1933 рр. в Україні у висвітленні преси і архівних джерел Ватикану». Видання двомовне: у ньому вміщено оригінали італійською мовою та подано переклад українською. У першій частині — 29 різножанрових матеріалів, присвячених різним питанням Голодомору й опублікованих упродовж 1932–1933 років на сторінках Osservatore Romano («Римський оглядач»). У другій частині — 65 архівних, раніше не опублікованих оригіналів документів, що зберігаються в Історичному архіві Секретаріату Святого Престолу (Секція відносин із державами та міжнародними організаціями) та у Ватиканському апос-

тольському архіві. Разом до наукового обігу введено 94 різножанрові матеріали.

Збірник підготовлено спільно з відомим істориком, ватиканістом, священником Едмонтонської єпархії УГКЦ (Канада), отцем доктором Атанасієм Д. МакВеем. Сподіваюся, що невдовзі наукові кола України та громадянське суспільство матимуть змогу ознайомитися з цими матеріалами.

— **Чи вивчає інститут, чим живе сьогодині населення сільських районів?**

— Так, ми виконуємо два проекти — «Мое село» і «Людина села». З ними, як і з іншими результатами нашої роботи, можна ознайомитися на сайті ndis.cdu.edu.ua.

— **Інститут проводить літні історико-аграрні школи-експедицій для ліцеїстів Черкаського гуманітарно-правового ліцею. Розкажіть, будь ласка, про ці експедиції. Історію яких сіл досліджують?**

— Цей проект ми реалізуємо впродовж двох останніх років у співпраці з головою асоціації «Незалежне об'єднання сільськогосподарських підприємств Чорнобайського району» Петром Душейком, головою Чорнобайської територіальної громади Сергієм Любимим, членами Ірклівської територіальної громади Анатолієм Писаренком, Світланною Кучман та Іриною Куніцею, старою Вереміївського старостинського округу Тетяною Бугрій, співробітниками Жовнинського і Лящівського будинків культури, краєзнавцем і директором Літературно-меморіального музею М. Старицького Олегом Ткаченком.

Учасниками експедиції стали учні 8–11 класів Черкаського гуманітарно-правового ліцею під керівництвом учителя історії, науково-співробітника інституту Олексія Компанійця. У 2025 році літня історико-аграрна школа-експедиція тривала на території сіл Вереміївка, Лящівка, Жовнине, Кліщинці та Васютинці Ірклівської територіальної громади Золотоніського району Черкаської області.

Тематичні напрями етнографічної експедиції 2025 року надзвичайно цікаві. Це народнописанна творчість Середньої Наддніпрянщини — аудіо- та відеофіксація творчості аматорів-солістів і аматорських хорових колективів; етнографія дитинства — повсякденне життя, дозволя і розваги дітей у 1940–1950-х роках; «Голоси з-під хвилі»: усна історія затоплених сіл; «У пошуках доброї води»: проблема водозабезпечення та раціонального використання водних ресурсів у селах Посулля (друга половина ХХ — перша чверть ХХІ століття).

Учасники експедиції під керівництвом науковців провели 13 інтерв'ю, оцифрували понад пів сотні фотографій кінця ХІХ — першої половини ХХ століття; здійснили відео- та аудіозаписи майже тридцяти народних весільних, родинно-побутових, чумацьких пісень; зафіксували сотні діалектизмів, притаманних середньонаддніпрянському говору південно-східного наріччя української мови тощо.

Окрім того, інститут виконує освітній проект «Аграрна історія України для проактивної учнівської молоді».

— **Вчені інституту створюють онлайн-архів усної історії селянства. Що це за архів?**

— Так, цьогоріч з ініціативи доктора історичних наук професора Андрія Темченка ми започаткували новий електронний проект «Музей усної історії», мета якого — сприяти збереженню пам'яті українського селянства. На сайті ми розміщуємо матеріали польових етнографічних експедицій, які були зібрані впродовж 1990-х — початку ХХІ століття студентами Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, журналістами, археологами, всіма небайдужими до українських традицій людьми.

Будь-хто, у кого є такі матеріали, хто зацікавлений у їхньому збереженні й оприлюдненні, може звернутися до нас, і ми їх розмістимо.

— **У 2022 році ви очолили інститут. Як працює заклад під час війни? Яким ви хотіли б бачити його роботу після нашої перемоги?**

— Інститут працює в умовах воєнного стану і робить свій внесок у нашу спільну перемогу. Цей внесок полягає у формуванні новітнього академічного історико-аграрного дискурсу, збереженні пам'яті та української ідентичності, поширенні новітніх історико-аграрних знань у громадянському суспільстві, протидії та деконцептуалізації ідеології рашизму.

Упевнені, що наші наукові розробки, як-от аграризм, стануть у пригоді для повоєнної відбудови України.

Спілкувалася Світлана ГАЛІАТА